DEBRECENI EGYETEM FOLIA URALICA DEBRECENIENSIA 22.
FINNUGOR NYELVTUDOMÁNYI TANSZÉK DEBRECEN, 2015

Kieltoa polarisoivat rakenteet koltansaamessa

Markus JUUTINEN

Helsingin yliopisto
markus.juutinen@helsinki.fi

1. Johdanto

Tässä artikkelissa kuvaan koltansaamen kieltoa polarisoivia rakenteita, niiden käyttöä, murteellista jakautumista sekä muuttumista. Lisäksi valotan yleisimpien elementtien historiallista taustaa. Vastaan seuraaviin kysymyksiin: Millaisia rakenteita koltansaamen murteissa käytettiin 1910-luvun alussa polarisoimaan kieltoa, millaisissa funktioissa niitä käytettiin sekä millaisia rakenteita nykyisissä Suomen puolella puhuttavissa murteissa käytetään?

Valitsin tutkimuskohteekseni koltansaamen kieltoa polarisoivat rakenteet huomattuani, että puhutussa kielessä kieltoa polarisoidaan eri tavalla kuin kirjoitetussa kielessä. Aineiston perusteella kyseiset rakenteet muuttuvat herkästi kielikontaktien vaikutuksesta. Monien kielten ympäröimää koltansaamea voi pitää yleisemminkin hyvänä tutkimuskenttänä kielikontaktien tutkimusta ajatellen.

Kieltoa polarisoivilla rakenteilla tarkoitan rakenteita, jotka ilmentävät polaarista vaihtelua: positiivinen vs. negatiivinen. Englannikielisessä tutkimuskirjallisuudessa niitä kutsutaan termeillä positive polarity marker PPM ja negative polarity marker NPM. Suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa käytetään myös termejä fokus- ja asteikkopartikkeli. Suomessa kieltoa polarisoidaan pääosin kliiteillä *-kin* ja *-kAAn* ja unkarissa partikkeleilla *is* sekä *sem*. Kieltoa polarisoivat partikkelit ja kliitit voivat liittyä minkä tahansa kiellon kohteena olevan sanan tai lausekkeen yhteyteen. Ne muuttavat kielteiset ilmausten merkitykset ’ei X’ muotoon ’ei edes X, ei X:kään’. Koltansaamen yleisimmät myönteiset polarisoivat elementit ovat *še* sekä *-ǩi* ’-kin, myös’.

Nuoressa ja osittain vakiintumattomassa kirjakielessä kieltoa polarisoidaan ainoastaan partikkelilla *ni*, mutta ei kliiteillä *-gV*/*-gV*, *-kaan* tai *-ki*, *-ǩi*, joita käytetään tai joita on käytetty puhutussa koltansaamessa. Kliiteistä *-gV*

ja *-gV* esiintyy kaksi varianttia. Toisessa vokaalina on *i* ja toisessa *e*. Valitsin merkintätavaksi muodon, joka ei ota kantaa vokaalin laatuun.

Koltansaamen koulukieliopissa, joka pyrkii vakiinnuttamaan koltansaamen kirjakieltä, kieltoa polarisoivat rakenteet on mainittu ainoastaan kielteisten indefiniittipronominien *(ij) ni mii* '(ei) mikään' sekä *(ij) ni ǩii* '(ei) kukaan' yhteydessä, rinnakkaisia rakenteita ei ole mainittu lainkaan (Moshnikoff et al. 2009: 57). Myöskään Feist (2010: 258–261) ei mainitse kieliopissaan muita rakenteita. Miestamo ja Koponen ovat tutkineet koltansaamen negaatiota (Miestamo – Koponen 2015). He valottavat hieman myös tutkimiani rakenteita. Artikkelissa keskitytään lähinnä niihin tapauksiin, jotka esiintyvät kirjakielessä, mutta esiin nostetaan myös kliitti *-kaan*, jota käytetään partikkelin *ni* rinnalla (Miestamo – Koponen 2015: 367). Tämä artikkeli on kirjoitettu kandidaatintutkielmani pohjalle, joka käsittelee koltansaamen kieltoa polarisoivia rakenteita (ks. Juutinen 2015).

2. Aineisto

Aineistoni koostuu 1900-luvun alussa kerätystä Neidenin, Paatsjoen, Nuorttijärven ja Suonikylän murteiden folkloremateriaalista sekä 1970-luvulla ja vuonna 2007 Suomen puolella tehdyistä haastatteluista. Käsitellessäni sotien jälkeisiä murteita käytän Suonikylän murteesta nimitystä Sevettijärven murre ja Petsamon murteesta nimitystä Nellimin murre. Nimitykset ovat niiden kylien mukaan, joihin suurin osa kyseisiä murteita puhuvista kolttasaamelaisista asutettiin 1940-luvulla.

Sekä Sevettijärven että Nellimin murteista olen valinnut aineistokseni vuodelta 2007 kahden murteenpuhujan haastattelut. Niin ikään 1970-luvun Sevettijärven murteen aineistoni koostuu kahden ja Nellimin murteen aineisto kolmen puhujan haastatteluista. Haastattelut kestävät puolesta tunnista tuntiin. Käyttämästäni noin 7 tunnin aineistosta olen analysoinut pelkästään haastateltavien osuudet. Haastattelut koostuvat sekä koltansaamenkielisestä keskustelusta että haastateltavan muistelmista ja saduista.

Käyttämäni aineisto on ajallisesti kolmitasoinen. Vanhin aineisto on kerätty kolttasaamelaisten perinteisillä asuinpaikoilla Norjan Neidenissä sekä Neuvostoliitolle luovutetulla Petsamon alueella. Seuraava kerros on kerätty 70-luvulla Inarin kunnan alueella tilanteessa, jossa kaikki haastateltavat olivat syntyneet luovutetulla Petsamon alueella, mutta olivat jo suomen kielen vaikutuspiirissä. Uusimpien haastattelujen aikaan vuonna 2007 suomen kieli oli jo osa jokapäiväistä elämää mm. median ja koulutuksen kautta. Tällainen

monikerroksinen aineisto mahdollistaa kielenmuutoksen tutkimisen lähes sadan vuoden ajalta.

1900-luvun alun aineiston olen kerännyt kahdesta lähteestä. Neidenin murteen aineisto on kerätty teoksesta *Lappische Volksdichtung V – See- und Skolte-Lappische Texte des Südlichen Varangergebiets* (Lagercrantz 1961) ja Paatsjoen, Suonikylän ja Nuorttijärven murteiden aineistot teoksesta *Koltan- ja kuolanlappalaisia satuja* (Itkonen 1931). Ne on julkaistu käyttäen suomalais-ugrilaista tarkekirjoitusta. Tässä artikkelissa käytän koltansaamen nykyortografiaa, jolle olen muuttanut tarkekirjoituksella julkaistut esimerkkilauseet.

1970-luvun ja vuoden 2007 haastattelut on litteroitu, ja niitä säilytetään Kotimaisten kielten nauhoitearkistossa. Osa haastatteluista julkaistaan glossattuna ja käännettynä Kielipankin palvelimella vuoden 2015 lopussa ja 2016 alussa.

Mikäli kielennäyte on otettu julkaistusta lähteestä, esimerkkilauseen järjestysluvun perään on merkittynä lähdeteos, sivunumero sekä tallennusvuosi. Julkaisemattomien kielennäytteiden kohdalla esimerkkilauseen järjestysluvun perässä on nauhoitteen koodi, lauseen alkamisaika, tallennusvuosi sekä murre.

3. Koltansaamen murteet ja puhuma-alueet

Koltansaamen murteet jakaantuvat eteläiseen ja pohjoiseen murreryhmään. Pohjoiseen murreryhmään kuuluvat Neidenin murre sekä Paatsjoen murre, jota puhuttiin Paatsjoen, Petsamon sekä Muotkan siidojen[1] alueilla. Eteläiseen murreryhmään kuuluvat Suonikylän murre sekä Nuorttijärven murre, jota puhuttiin Nuorttijärven ja Hirvasjärven siidojen alueilla (Sammallahti 1998: 31).

Kolttasaamelaisten perinteinen asuinalue ulottuu nykyisten Suomen, Norjan ja Venäjän alueille. Neidenin (Njauddâm) siida sijaitsi nykyisen Norjan alueella sekä osittain Inarin kunnan pohjoisimmassa osassa. Neuvostoliitolle jääneellä Petsamon alueella sijaitsivat Paatsjoen (Paaččjokk), Petsamon (Peäccam) sekä Suonikylän (Suõ'nn'jel) siidat. Näiden lisäksi kolttasaamelaisia siidoja Muotkan (Mue'tǩǩ), Nuorttijärven (Nuõ'ttjäu'rr) sekä Hirvasjärven (Sââ'rvesjäu'rr) siidat (Sammallahti 1998: 31) (ks. Kartta 1).

[1] Lapinkylä

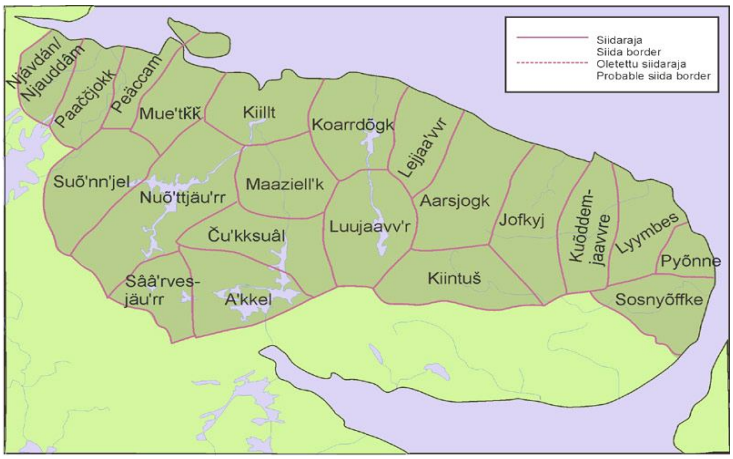

Kartta 1.
Itä-saamelaiset siidat

Toisen maailmansodan jälkeen Petsamon kolttasaamelaiset asutettiin Inarin kunnan itä- ja pohjoisosiin niin että Paatsjoen ja Petsamonkylän kolttasaamelaiset asutettiin Inarijärven eteläpuolelle ja suonikyläläiset Sevettijärven alueelle Inarijärven pohjoispuolelle (Jefremoff 2005: 8) (Ks. Kartta 2). Tätä nykyä Neidenin murre on sammunut. Venäjän puolelle jääneet kolttasaamelaiset siirrettiin pääosin Luujärvelle (Luujaavv'r) sekä Murmanskiin (Sammallahti 1998: 38), mutta osittain myös Ylätuuloman taajamaan (Pâjj-Tuållâm).

Kartta 2.
Muutto Petsamosta sekä nykyinen koltta-alue

4. Koltansaamen negaatio

Ymmärtääksemme polarisoivien elementtien käyttöä täytyy käsitellä aluksi perusnegaatiota. Koltansaamessa kieltoa koodataan kolmella tavalla: persoonassa ja luvussa taipuvalla kieltoverbillä *ij,* pääverbin konnegatiivimuodolla sekä kieltoa polarisoivilla elementeillä. Preesensissä konnegatiivi on homonyyminen preesensin yksikön toisen persoonan imperatiivimuodon kanssa ja menneessä ajassa menneen ajan partisiipin kanssa (Miestamo – Koponen 2015: 355).

Prototyyppinen kieltolause rakentuu kieltoverbin sekä pääverbin konnegatiivimuodon varaan kuten esimerkissä (1).

(1) 17454_1bz, 28:51; 2007; Nellim

Tõn	***jiõm***	***silttâd***	*särnnad*
se.ACC	ei.1SG	osata.CNG	sanoa.INF

’Sitä en osaa sanoa.’

Koska koltansaamen negaatiosta on hiljattain julkaistu artikkeli (Miestamo – Koponen 2015), negaation laajaan esittelyyn ei tässä työssä ole tarvetta. Nostan kuitenkin esille monille saamelaiskielille tyypilliset olla-verbin lyhyet kivettyneet kieltomuodot, koska niitä esiintyy käyttämissäni esimerkkilauseissa. Niissä kieltoverbi ja olla-verbi ovat sulautuneet yhteen esimerkiksi *i'lla* < *ij leäkku* ’ei ole’. Koltansaamessa tällaisia muotoja on kehittynyt ainoastaan yksikön ja monikon kolmannelle persoonalle. (Tarkemmin ks. Miestamo – Koponen 2015: 358.)

4.1. Kieltoa polarisoivien elementtien historiallista taustaa

Koltansaamen kliittien *-ǥV* ja *-gV* historiallinen tausta on epäselvä. Voidaan ajatella, että ne ovat lainaa pohjoissaamen kliitistä *-ge*. Toinen vaihtoehto on ajatella, että kontaktit pohjoissaameen ovat säilyttäneet kyseisiä kliittejä. Pohjoissaamen vaikutukseen viittaa kliittien levikki, joka koltansaamessa kattaa ainoastaan Neidenin murteen sekä Petsamon rannikolla puhutun Paatsjoen murteen. Näiden murteiden puhujat olivat tiiviissä kontakteissa merisaamelaisiin sekä filman-saamelaisiin Varanginvuonossa sekä Petsamon rannikkoalueella (Leinonen 2009). Filman-saamelaiset olivat Suomen ja Norjan alueilta Kuolan niemimaalle siirtynyt pohjoissaamea puhunut poronhoitajaryhmä. Väitettä, jonka mukaan kliitti olisi lainaa pohjoissaamesta, tukee myös se, että Neidenin murteen monikon nominatiivin päätettä *-k* pidetään pohjoissaamesta lainattuna (Sammallahti 1998: 31).

Kliitin levikki ei ulotu koltansaamen itäpuolella puhuttuun kiltinänsaameen. Turjansaamessa esiintyy kieltoa polarisoiva kliitti *-gen* jonka yhteyttä koltansaamen kliittiin yhteyteen olisi syytä tutkia tarkemmin.

Sammallahti esittää pohjoissaamen kliitille *-ge* kaksi vaihtoehtoista etymologiaa: sitä voidaan pitää joko lainaa itämerensuomen kliiteistä *-kin* tai *-kAAn*, tai se periytyy suomalais-saamelaisen kantakielen kliitistä **-kä* ’ja’ (1998: 243).

Kieltopartikkeli *ni,*[2] on lainattu venäjästä vrt. *никто* ’ei kukaan’, *ничто* ’ei mikään’. Sen levikki kattaa saamelaiskielten itäisen kieliryhmän eli koltansaamen lisäksi akkalansaamen, kiltinänsaamen sekä turjansaamen (Itkonen 1958: 280).

Tuoreimpia koltansaamessa esiintyviä kieltoa polarisoivia elementtejä ovat suomesta lainatut kliitit *-kaan* < sm. *-kAAn* sekä *-ki* ja *-ǩi* < sm. *-kin,* joita ei esiinny ollenkaan 1900-luvun alun aineistossa. Jälkimmäisestä kliitistä esiintyy kaksi varianttia. Konsonantti *k* muuttuu etuvokaalien *i* ja *e* edellä liudentuneeksi konsonantiksi tai affrikaataksi *ǩ* esim. kantasaame **kētę* > *ǩiõtt* ’käsi’, Ksaame **kirtē* > *ǩe'rdded* ’lentää’. Äänteenmuutoksen kehityskulku on ollut seuraava: *k* → *k´* → *ǩ*. Tätä muutosta ei ole tapahtunut kaikissa koltansaamen murteissa. Kyseinen muutos on kuitenkin yleinen maailman kielissä, ja se on tapahtunut esimerkiksi vatjassa esim. *tšäsi* ’käsi’ (Laakso 1991: 81).

Vuoden 2007 Nellimin murteen aineiston molempien puhujien idiolektissa esiintyy kliittejä, joissa kyseistä äänteenmuutosta ei ole tapahtunut kuten nähdään esimerkistä (2).

(2) 17454_1bz, 28:15; 2007; Nellim

Õn	*jiõm*	*silttâd*	*särnnad*	*voo'ps-ki*
se.ACC	ei.1SG	osata.CNG	sanoa.INF	ollenkaan-NPM

’Sitä en osaa sanoa ollenkaan.’

[2] Homonyyminen keskustelupartikkeli *ni* on lainattu suomesta. Vrt. sm. *niin*.

5. Aineiston analyysi

Tässä kappaleessa tarkastelen millaisia kieltoa polarisoivia rakenteita esiintyy käyttämässäni aineistossa. Aluksi esittelen löytämieni rakenteiden lukumäärän, ja sitten esittelen lyhyesti kieltolauseiden sanajärjestystä sekä erityyppisiä kieltorakenteita, joissa esiintyy jokin kieltoa polarisoiva elementti.

5.1. Kieltoa polarisoivien rakenteiden esiintyminen eri aineistoissa

Tässä luvussa esittelen aineistooni pohjaten koltansaamen murteiden kieltoa polarisoivat elementit (ks. kartat 1 ja 2). Taulukossa 1. on esitelty eri kieltoa polarisoivien elementtien edustus aineistossa.

	Neiden 1920	Paatsjoki 1927, 1929	Suonikylä 1913, 1926	Nuortijärvi 1914	Sevettijärvi 1973, 1976	Sevettijärvi 2007	Nellim 1975, 1977	Nellim 2007
-g̱V / -gV	10	11						
-kaan						13	4	5
-ki								8
-ǩi							4	23
ni		77	13	24	31	27	13	6

Taulukko 1.
Koltansaamen murteiden kieltoa polarisoivat elementit

Taulukossa 1. esiteltyjen rakenteiden lisäksi aineistossa kieltoa polarisoivina elementteinä esiintyvät *teänab* ’enää’, *kâ'l* ’kyllä’ sekä *še* ’myös, -kin’.

Taulukosta käy ilmi, että Neidenin murteessa aineiston perusteella on käytössä ainoastaan *-g̱V* -kliitti, joka esiintyy myös Paatsjoen murteessa muodossa *-gV*.

Paatsjoen murteen aineistossa yleisin kieltoa polarivoiva elementti on kielteinen partikkeli *ni*, joka esiintyy ainoana kieltoa polarisoivana elementtinä Suonikylän ja Nuorttijärven murteissa sekä Sevettijärven murteessa 1970-luvun aineistossa. Lisäksi se on yleisin myös Nellimin 1970-luvun aineistossa. Sevettijärven murteen vuoden 2007 aineistossakin *ni* kattaa noin 2/3 kaikista tutkimistani rakenteista. Lisäksi se esiintyy myös Nellimin murteessa, mutta harvinaisempana kuin Sevettijärven murteessa.

Yleisiä kieltoa polarisoivan partikkelin *ni* sisältäviä kieltorakenteita ovat *ni voo'ps* ’ollenkaan’ sekä *ni õõut* ’yhtään’. Seuraavassa esimerkit ovat Sevettijärven murteesta vuodelta 1976 (3) sekä Nellimin murteesta vuodelta 1977 (4).

(3) 12744_1a: 08:18; 1976; Sevettijärvi

Jiõm	*teâttam*	*tän*	*ää'šš*	***ni***	***voo'ps***
ei.1SG	tietää.PST.PTCP	tämä.ACC	asia.ACC	NPM	ollenkaan

'En tiennyt tätä asiaa ollenkaan.'

(4) 12897_1a, 20:47; 1977; Nellim

Škooule	*mõõnim*	*te'l*	*leäi*	*vaiggâd*
koulu.ILL	mennä.PST.1PL	silloin	olla.PST.3SG	vaikea

ko	*ij*	*silttääm*	***ni***	***õõut***	***sää'n***
kun	ei.3SG	osata.PST.PTCP	NPM	yksi.ACC	sana.ACC

'Kun menimme kouluun, silloin oli vaikeaa, kun ei osannut yhtään sanaa.'

Vuoden 2007 Sevettijärven murteen aineistossa toiseksi yleisin kieltoa polarisoiva elementti on kliitti *-kaan,* joka esiintyy myös Nellimin murteen aineistossa vuosina 1970-luvulla sekä vuonna 2007. Sevettijärven murteessa kliittin osuus kaikista tutkimistani rakenteista on noin 1/3.

Nellimin murteessa esiintyy kliitti *-ḱi*, joka on yleisin kieltoa polarisoiva elementti vuoden 2007 aineistossa. Siitä esiintyy myös variantti *-ki*, tosin paljon harvinaisempana kuin *-ḱi*.

Eri-ikäisiä aineistoja tarkastelemalla koltansaamen kieltoa polarisoivat rakenteet näyttävät erittäin moninaisilta. Syitä tähän on mahdollista etsiä kielikontakteista ja kaksikielisyydestä. Venäjän keisarikunnan alueella eläneet kolttasaamelaiset olivat vahvasti kaksikielisiä suhteessa venäjään. Esimerkiksi kirkolliset toimitukset suoritettiin venäjäksi. Kun Petsamon alue liitettiin Suomeen vuonna 1920, kolttasaamelaisten kontaktit suomen kieleen lisääntyivät. Nykyisin kaikki Suomen puolen koltansaamen puhujat ovat kaksikielisiä suhteessa suomeen.

5.2. Sanajärjestys kieltolauseissa, joissa esiintyy kieltoa polarisoiva elementti

Neutraalissa sanajärjestyksessä kieltoa polarisoiva partikkeli *ni* sijaitsee pääosin välittömästi kiellon kohteena olevan sanan etupuolella, ja sitä edeltää kieltoverbi. Esimerkissä (5) lauseen alussa sijaitsee subjekti, jota seuraa yksikön kolmannessa persoonassa oleva kieltoverbi, kieltoa polarisoiva partikkeli *ni* sekä pääverbin menneen ajan partisiippi.

(5) Itkonen, s. 183; 1913 tai 1926; Suonikylä

Tõt	*ooumaž*	*ij*	***ni***	***puâttam***
se	mies	ei.3SG	NPM	tulla.PST.PTCP

'Se mies ei (edes) tullutkaan.'

Partikkelin ja korostettavan sanan väliin voi sijoittua jokin määre. Määritteitä voivat olla attribuuttiasemassa olevat numeraalit, pronominit sekä adjektiivit kuten esimerkissä (5).

(6) Itkonen, s. 187; 1914; Nuortijärvi

Ij	***ni***	***suõmm***	***sä'ppleejaž***
ei.3SG	NPM	soma.ATTR	hiiri.DEM

'Ei soma hiirikään.'

Kieltoa polarisoivat kliitit liittyvät kiellon kohteena olevan sanan perään. Neutraalissa sanajärjestyksessä kieltoverbi tulee kiellon kohteena olevan sanan etupuolelle, mutta niiden väliin voi sijoittua myös määritteitä. Esimerkissä (7) lauseen alussa olevaa subjektia seuraa yksikön kolmannessa persoonassa oleva kieltoverbi, verbin preteritin partisiippimuoto sekä akkusatiivimuotoinen objekti, johon on liittynyt kieltoa polarisoiva kliitti *-ge*.

(7) Lagercrantz, s. 182; 1920; Neiden

Son	*ij*	*vuäinnam*	***mâi'd-ge***
3SG	ei.3SG	nähdä.PST.PTCP	mikä.ACC-NPM

'Hän ei nähnyt mitään.'

5.3. Sekarakenteet

Tutkimassani aineistossa on lauseita, joissa käytetään sekä kielteistä polarisoivaa partikkelia että kliittiä. Esimerkissä (8) kiellon kohteena on sekä verbi että lauseke *õõut vuâra* 'yhtään kertaa'. Tähän viittaa se, että verbiä edeltää partikkeli *ni* ja numeraaliin liittyy kliitti *-kaan.*

(8) 17461_1ez, 10:24; 2007; Sevettijärvi

Jiõm	*leäkku*	***ni***	***vue'lǧǧäám***	***õõut-kaan***
ei.1SG	olla.CNG	NPM	lähteä.PST.PTCP	yksi.GEN-NPM

vuâra	*vuõgg*
kerta	onki

'En ole lähtenyt kertaakaan onkimaan.'

Tällaiset rakenteet vaikuttavat olevan tyypillisiä turjansaamelle, joka kuuluu koltansaamen tavoin saamelaiskielten itäiseen ryhmään. Genetz antaa sanakirjassaan partikkelista *ni* esimerkit *kie-ni* sekä *ni kie-gen* '(ei) kukaan' (1891: 97). Voidaan siis olettaa, että turjansaamessa kieltoa polarisoidaan usein käyttämällä kahta elementtiä. Mainittakoon lisäksi, että koltansaamen kanssa tiiviissä kontakteissa olleissa varsinaiskarjalan vienalaismurteissa esiintyy vastaavanlaisia kieltorakenteita (Karlova 2015).

5.4. Kieltoverbittömät kieltolauseet

Koltansaamessa esiintyy myös kieltoverbittömiä kieltolauseita. Tämä on mahdollista, koska kieltoa koodataan kieltoverbin lisäksi myös pääverbin konnegatiivimuodolla. Mikäli kieltoverbi jää pois, kiellon kohteena olevan sanan tai lausekkeen yhteyteen liittyy jokin kieltoa polarisoiva elementti. Tällaiset lauseet ovat melko harvinaisia, ja luultavasti siksi jääneet huomiotta aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa. Esimerkiksi Feistin mukaan kielteisten indefiniittipronominien yhteydessä täytyy käyttää kieltoverbiä (Feist 2010: 260). Väitettä vastaan voidaan argumentoida esimerkillä (9), jossa on kielteinen indefiniittipronomini mutta ei lainkaan kieltoverbiä.

(9) Itkonen, s. 86; 1927 tai 1929; Paatsjoki

A	*roomâs*	*tõt*	*jiõčč*
mutta	ruumis	se	itse
õõst	*ǩiõččâd*	***ni***	***mâi'd***
ehtiä.CNG	katsoa.INF	NPM	mikä.ACC

'mutta ruumis puolestaan ei ehtinyt katsomaan mitään.'

Vastaavanlaiset rakenteet ovat melko yleisiä puhutussa suomessa sekä epämuodollisessa kirjoitetussa suomen kielessä esim. *sitä kaikkea voi huomata* 'ei kaikkea voi huomata' (Kotilainen 2007: 133).

5.5. Rakenteen ja merkityksen välinen ristiriita

Aineistossani on lauseita, joissa myönteinen polarisoiva elementti on reanalysoitu, ja sitä käytetään kiellon yhteydessä. Partikkeli *še* 'myös, -kin' korostaa vain harvoin kielteisyyttä. Tällaisia kieltolauseita on aineistossani ainoastaan kolme. Esimerkissä (10) lauseessa kielto kohdistuu subjektiin, jota polarisoi partikkeli *še*.

(10) 17461_1ez, 26:42; 2007; Sevettijärvi

Son	***še***	*i'lleäm*	*nu't*	*jiânnai*	*to'ben*
3SG	myös	olla.NEG.PST.PTCP.3SG	niin	paljon	siellä

'Hänkään ei ollut niin paljon siellä.'

Keskustelupartikkelia *kâ'l* 'kyllä' voidaan käyttää korostamaan väitettä. Partikkeli korostaa toisinaan myös kieltoa, tosin se on harvinaista. Esimerkiksi 1900-luvun alkupuolella kerätyssä aineistossa tällaisia lauseita on ainoastaan kaksi, joista toinen on esimerkki (11), jossa partikkelilla korostetaan lauseketta *i'lla jie'llmen*.

(11) Itkonen, s. 120; 1927 tai 1929; Paatsjoki

Kâ'l	*tõt*	***i'lla***	***jie'llmen***	*teänab*
kyllä	se	olla.NEG.3SG	elää.ACT.ESS	enää

'Kyllä se ei ole enää elossa.'

Kuten jo edellä todettiin, aineistossa esiintyy suomen myönteisestä polaarisesta kliitistä lainattuja kliittejä *-ki* ja *-ǩi*. Aineiston perusteella kyseisiä kliittejä käytetään koltansaamessakin enimmäkseen korostamaan myönteisyyttä, mutta ne voivat liittyä myös kiellon yhteyteen kuten lauseessa (12).

(12) 12896_2az, 0:08:22; 1977; Nellim

Te'l-han	*jeä'lääm*	***mõõk-ǩi***	***jee'res***	***mausteet***
silloin-han	olla.NEG.PST.PTCP.3PL	mikä.PL-NPM	muu	mausteet

'Silloinhan ei ollut mitään muita mausteita.'

Vastaavanlainen tilanne on itämerensuomalaisissa kielissä suomea, vienankarjalaa ja inkeroista lukuun ottamatta (Mäkelä 1993: 17–18). Kliitin *-kin* vastineet esiintyyvät siis sekä negatiivisissa että positiivisissa ilmauksissa kuten virossa *temagi on olnud* 'hänkin on ollut', *mitte kunagi* 'ei koskaan'.

6. Johtopäätökset

Eri-ikäisiä ja eri murteista kerättyjä aineistoja tarkastelemalla käy selväksi, että koltansaamessa kieltoa polarisoidaan tai on polarisoitu huomattavasti monipuolisemmilla keinoilla kuin aikaisempi tutkimus ja kirjakielen normit antavat olettaa.

Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa huomiotta jäänyt kliitti *-gV/-gV* esiintyi 1910-luvulla Neidenin ja Paatsjoen murteissa, mutta ei enää tarkastelemassani uudemmassa aineistossa.

Ainoa Suonikylän, Nuorttijärven sekä Sevettijärven murteen vanhemmassa aineistossa esiintyvä kieltoa polarisoiva elementti on partikkeli *ni*, joka on lisäksi reilusti yleisin myös Paatsjoen murteen aineistossa. Suomen puolella kerätyssä aineistossa esiintyy lisäksi suomesta lainatut kliitit -*kaan* < sm. -*kAAn* sekä -*ǩi* ja -*ki* < sm. -*kin*.

Vuoden 2007 Nellimin murteen aineistossa on käytössä rinnakkain 4 erilaista elementtiä. Yleisin niistä on kliitti -*ǩi*, joka on mukautunut koltansaamen fonotaksiin. Aineistosta löytyy myös kliitti -*ki*, joka on tämän fonotaksin vastainen.

Tutkimuksessa käy myös ilmi, että koltansaamen kieltolauseissa esiintyy useita rakenteita, joita ei ole aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa huomioitu. Kieltolause voi rakentua ilman kieltoverbiä, koska lauseessa kieltoa koodataan kieltoverbin lisäksi pääverbin konnegatiivimuodolla. Mikäli kieltoverbiä ei esiinny, tällöin konnegatiivimuodon kanssa esiintyy jokin kieltoa polarisoiva elementti. Lisäksi aineisto sisältää kieltolauseita, joissa kieltoa polarisoidaan useammalla kuin yhdellä elementillä.

Käytetyt lyhenteet

ACC	akkusatiivi
CNG	konnegatiivi
DEM	diminutiivi
ESS	essiivi
LOC	lokatiivi
ILL	illatiivi
INF	infinitiivi
NEG	kielto
NPM	kielteisyyttä polarisoiva elementti
PL	monikko
PPM	myönteisyyttä polarisoiva elementti
PST	preteriti
PTCP	partisiippi
SG	yksikkö
sm.	suomi

Aineisto

Itkonen = Itkonen, T. I. 1931: Koltan- ja kuolanlappalaisia satuja. I–II. Kolttalaisia ja kildiniläisiä satuja. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia LX. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.

Lagercrantz = Lagercrantz, Eliel 1961: Lappische Volksdichtung 5: See- und skolte-lappische Texte des südlichen Varangergebiets. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 124. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.

Kotimaisten kielten keskuksen nauhoitearkisto: 11308_1bz, 12401_1bz, 12744_1a, 12896_1a, 12896_2az, 12897_1a, 17447_1b, 17447_1cz, 17448_1b, 17448_1c, 17448_1d, 17454_1bz 17461_1d, 17461_1ez.

Lähteet

Feist, Timothy 2010: A Grammar of Skolt Saami. Tohtoriväitöskirja. University of Manchester, Faculty of Humanities.

Genetz, Arvid 1891: Kuollan Lapin murteiden sanakirja ynnä kielennäytteitä = Wörterbuch der Kola-lappischen Dialekte nebst Sprachproben. Finska Vetenskaps-Societeten, Helsingfors.

Itkonen, T. I. 1958: Koltan- ja kuolanlapin sanakirja. Wörterbuch des Kolta- und Kolalappischen I–II. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki. http://www.sgr.fi/lexica/lexicaxv1.pdf

Jefremoff, Irja 2005: Kolttasaamelaiset nyt – Tutkimus kotoutetun kansan elämäntilanteesta uuden vuosituhannen alussa. Saamelaismuseosäätiö, Inari.

Juutinen, Markus 2015: Koltansaamen kieltoa fokusoivat rakenteet. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto, Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

Karlova, Olga 2015. Suullinen tiedonanto 26.5.2015

Kotilainen, Lari 2007: Kiellon lumo. Kieltoverbitön kieltokonstruktio ja sen kiteytyminen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Laakso, Johanna 1991: Itämerensuomalaiset sukukielemme ja niiden puhujat. In: Laakso, Johanna (toim.), Uralilaiset kansat – tietoa suomen sukukielistä ja niiden puhujista. WSOY, Juva. 49–122.

Leinonen, Marja 2009: Kuolan niemimaan filman-saamelaiset. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 92. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.

Miestamo, Matti – Koponen, Eino 2015: Negation in Skolt Saami. In: Miestamo, Matti – Tamm, Anne – Wagner-Nagy, Beáta (eds), Negation in Uralic Languages. Benjamins, Amsterdam. 353–375.

Moshnikoff, Satu ja Jouni – Koponen, Eino 2009: Koltansaamen koulukielioppi. Sää'mkiõl kiõllvuä'ppes škoou'li vääras. Saamelaiskäräjät, Inari.

Mäkelä, Matti 1993: Suomen murteiden *kin* ja *kaan, kään* -liitteet. Morfologia ja leksikko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 591. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Sammallahti, Pekka 1998: The Saami Languages: An Introduction. Davvi Girji AS, Karasjok.

Kartta 1
http://www.helsinki.fi/~sugl_smi/kuvat/Kartat/Perinne/VenaSiidat.jpg

Kartta 2
http://www.samimuseum.fi/saamjiellem/tietokuvat/kolttien_muutto_iso.jpg

*

The ways negation can be polarised in Skolt Saami

The purpose of this study is to investigate the ways negation can be polarised in Skolt Saami. They change a meaning ’not X’ to meaning ’not even X’. In standard language a particle *ni* is the only way to polarise negation but there are alot of variation in spoken Skolt Saami. For this purpose also clitics -*ge*, -*kaan*, -*ki* and -*ǩi* are used. Different elements can also be used in same sentence.

MARKUS JUUTINEN